

DİNLEMİYİ ÖĞRENMEK: GÖRÜŞME TEKNİKLERİ VE ANALİZİ

Kathryn Anderson ve Dana C. Jack¹

Çeviren: Zeynep Kutluata

Kathryn Anderson ve Dana C. Jack bu makalede, kadınlarla yapılan sözlü tarih görüşmelerinde dinleme sürecinin önemini vurguluyorlar. Sözlü tarih çalışmaları kadınların hikâyelerini açığa çıkarma sürecine büyük katkı sunmuştur. Ancak, bu hikâyelerin gerçekten açığa çıkabilmesi için kadınların anlattıklarının “dinlenebilmesi”, bu makalede vurgulandığı anlamıyla idrak edilebilmesi gerekir. Biri tarih, diğeri psikoloji olmak üzere iki farklı disiplinden gelen yazarlar, kendi disiplinlerindeki anaakım eğilimlerin yapılan görüşmelerde kadınların anlatılarını nasıl sınırlandırdığına dikkat çekiyorlar. Yapılan görüşmelerde kadınların kendi söylediklerinin ötesinde ne demek istediklerini anlayabilmemizin, kadınların da kendi anlatıları üzerine düşünmelerine olanak vermenin önemine dikkat çekiyor ve görüşme yöntemlerine dair önerilerde bulunuyorlar.

Sözlü tarih görüşmeleri, kadınların kendi dünyalarındaki özgün deneyimlerine dair yeni kavrayışların açığa çıkmasını sağlayan paha biçilmez bir araç sağlar. Görüşme içindeki doğal alışveriş hem araştırmacılar hem de anlatıcılar için özgürlük ve esneklik olanakları sunar. Anlatıcı için görüşme, kendi hikâyesini kendi istediği şekilde anlatma olanağı sunar. Araştırmacılar için kayda alınmış görüşmeler, bugün ve gelecekte kullanılacak canlı bir değıştokuşu barındırır; eski bir tavan arasındaymışçasına görüşmeleri didikleleyebiliriz —kavrayışları irdelemek, karşılaştırmak, kontrol etmek, üçüncü kez üzerinden geçerken yeni yeni hazineler bulmak ve ardından sonuçlarımızı düzenlemek ve dikkatlice belgelemek.

Sözlü görüşmeler kadınların bakış açısını açığa çıkardığı için özellikle değerlidir. Antropologlar, kadınların kadın olarak yaşadıkları özgün deneyimlere dair ifadelerinin, özellikle de çıkarlarının ve deneyimlerinin erkeklerinkiyle çatıştığı durumlarda, nasıl sıklıkla sessizleştirildiklerini gözlemlerler.² Bir kadının kendi hayatını irdelemesi birbirinden ayrı, çoğunlukla çatışma halinde olan iki bakış açısını bir araya getirebilir: Biri, erkeklerin kültür içindeki hâkim konumlarını yansıtan kavramlar ve değerlerle çerçevelenmiş bakış açısı, diğeri bir kadının kişisel deneyim yoluyla doğrudan edinilen gerçekliklerinin bilgisini barındıran bakış açısı. Deneyimin hâkim anlamlara “uymadığı” yerlerde, el altında alternatif kavramlar bulunmayabilir. Bu nedenle, kadınlar, aşına olunan ve kamusal olarak kabul gören, geçerli kavramlar ve teamüllere ait sözlerle kendi hayatlarını tarif etmeye çalıştıklarında, farkında olmaksızın, kendi düşüncelerini ve

duygularını sıklıkla sustururlar. Kadınların bakış açısını doğru bir şekilde duymak için, stereofonik dinlemeyi, hem hâkim hem de sesi kısalmış kanalları net bir şekilde almayı ve aralarındaki ilişkiyi anlamak için onlara karşı özenli bir şekilde duyarlılık geliştirmeyi öğrenmek zorundayız.

Teamüllere uygun beklentilerden farklılaşan düşünce ve hislere dair daha zayıf sinyalleri nasıl duyarız? Carolyn Heilbrun biyografi yazarlarına “kabul gören tartışmanın kısıtlarının” ötesinde konumlanan tercihleri, acıyı, hikâyeleri aramayı kuvvetle tavsiye eder.³ Çarpıklıkları açığa çıkaramayan ve uyumlu olmayan verileri ve duyguları maskelemek üzere düzenek kuran bir görüşme, kadın rolünün olağan yönlerini gereğinden fazla vurgulayacaktır. Daha önemlisi, kabul edilebilirliğin sınırlarının dışında konumlanan deneyimi belgeleme fırsatını kaçıracaktır.

Kadınların öznelliğinin sessizleştirilmiş kanalına erişimi kolaylaştırmak için, görüşmenin kimin hikâyesini anlatmasının istendiğini, hikâyeyi kimin ve hangi teorik çerçevelerle yorumladığını soruşturmak zorundayız. Anlatıcıya kendi deneyimlerinden ne tür anlamlar çıkardığı soruluyor mu? Araştırmacının tavrı, daha önce var olan ve görüşmeye taşınan fikirlerin kanıtlanmasındansa, öğrenmeye açık bir tavır mı? Dinlemeyi öğrenmek için, kendi gündemlerimizden çok, anlatıcıya kulak vermemiz gerekiyor.

GÖRÜŞME TEKNİKLERİ: GÜNDEMLERİ AÇIĞA ÇIKARMAK

Kathryn Anderson

Hem kişisel hem de kolektif gündemlerin dinleme sürecinde nasıl bir kısa devreye yol açabildiğiyle ilgili farkındalığım *Washington Women’s Heritage Project* (Washington Kadınların Mirası Projesi) için yapılan sözlü tarih çalışmalarını tararken gelişti. Eyalet düzeyinde işbirliğine dayalı bu çaba, eğitsel atölyeler düzenlemenin yanı sıra görüşmeler ve tarihi fotoğraflarla kadınların hayatlarını belgeleyen gezici bir sergi hazırlamak için *National Endowment for the Humanities* (Ulusal İnsan Bilimleri Vakfı) ile *Washington Commission for the Humanities*’den (Washington İnsan Bilimleri Komisyonu) ciddi düzeyde destek aldı. Projenin ilk aşaması, eyalet genelinde düzenlenen sözlü tarih atölyeleri serileri aracılığıyla düzinelerce görüşmeciye eğitim vermeyi içeriyordu. Sıradan bir atölye teçhizat, kaset işlemleri, görüşme teknikleri hakkında bilgi ve yeni kadın tarihi çalışmalarına odaklanan hızlandırılmış bir kurs sunuyordu. Yeni görüşmecilere, Sherna Gluck tarafından hazırlanan *Kadınlarla Sözlü Tarih Görüşmeleri İçin Güncel Rehber* (*Topical Guide for Oral History Interviews with Women*) başlıklı bir elkitabı veriliyordu.⁴

Sergiye parçalar seçmek için, proje çalışanları ve atölye katılımcıları tarafından hazırlanmış düzinelerce görüşmenin yanı sıra arşivlerde ve tarih topluluklarında bulunan yüzlerce görüşmeyi değerlendirdik. Görüşmeleri, fotoğraflarda tasvir edilen eylemlerin ve olayların kapsamını ve

önemini betimleyen pasajlarla dolu bir şekilde bulduk. Ancak bu pasajların çoğunda, eylemlere ve olaylara anlam kazandıran duygular, tavırlar ve değerler ağına dair detaylı tartışmalar yoktu; bu nedenle kaygılanmış ve hayal kırıklığına uğramıştık. Görüşmeciler ya kadınların hayatlarının daha öznel olan bu boyutlarını göz ardı etmişler ya da bir duraklama, bir söz ya da bir ifade anlatıcıyı devam etmeye davet edebilecekken, yorumları söylendiği gibi kabul etmişlerdi. Bazılarımız görüşmelere dair anılarımızla görüşmelerin yazıya geçirilmiş hali arasında tutarsızlıklar buldu; çünkü bizim duyduğumuzu hatırladığımız anlam, duygu yüklü ses kullanımını ve beden dili aracılığıyla ifade edilmişti, yalnızca kelimelerle değil.

Diğer tarihçilerin kadınların günlüklerinde ve mektuplarında keşfettikleri doyum ve kaygıları ya da sosyal bilimcilerin kadınlarla yapılan görüşmelerde açığa çıkardıkları ilişkilerin önemini, bizim görüşmelerimizin desteklemiyor olması özellikle kafamızı karıştırmıştı. Bunun nedenini anlamak için, özellikle görüşme stratejilerine ve tekniklerine odaklanarak, proje kapsamında kırsal bölgelerden kadınlarla yapmış olduğum görüşmeleri detaylı bir şekilde inceledim. Görüşmelerin kırsal bölgeden kadınlara deneyimlerini kendi istedikleri şekilde tarif edecekleri ve Washington eyaletinin kendine özgü koşullarında yaşayan kadınlar olarak deneyimleri hakkında düşünecekleri bir forum sunacağı yönündeki beklentilerim üç etken nedeniyle bir düzeyde boşa çıkartılmıştı: Projenin kadınların hayatını sergi için belgeleme gündemi, geleneksel tarihsel paradigmalardan feminist tarihsel paradigmalara geçişte eksikliklerin olması ve toplumsal söylemin teamülleri.

Projenin genel amacı hayat tarihleri serisi biriktirmekken, benim özel görevim Washington'ın kuzeybatısındaki çiftçi topluluklarında kadınların rollerini ortaya çıkarmaktı. Projenin bitiş tarihleri ile temsiliyet kapasitesi olabilecek çeşitlilikte deneyimi içermeye ihtiyacı bir araya geldiğinde, görüşmelerin süresi en fazla üç saat ile sınırlandı. Geriye baktığımda, nasıl dikkatimin en azından bir kısmını sergi için muhtemel malzeme -kadınların aktivitelerini anlatan resimlere eşlik edecek somut deneyim tasvirleri- üretmeye odaklayarak dinlediğimi görebiliyorum. Sergi depoda yerini aldıktan çok sonra görüşmeleri karıştırırken, kadınların tasvir ettikleri aktiviteler ve olaylar hakkında düşünmelerini ve kendi koşullarını tamamen kendi kelimeleriyle daha fazla açıklamalarını sağlayacak kaçırılmış fırsatların acı bir şekilde farkındayım.

O dönemde, kadınların kendilerini belirli tarihsel bağlamlarda kadınlar olarak nasıl gördüklerini öğrenmeye ilginç olmasına rağmen, kamusal tarihsel belgeler oluşturma görevi ile projenin ihtiyaçları bir araya gelip kişisel ilgilerimi ortadan kaldırdı ve beni gayet geleneksel stratejilere yönlendirdi. Sonuç olarak, görüşmelerim aktivitelere ve verilere, ne olduğuna ve nasıl olduğuna odaklanma eğilimine girdi. Görüşmeler, kadınların Washington çiftliklerinde yerine getirdiği rollerin çeşitliliği ve sadece "yardım ettikleri" ya da "yapılması gereken neyse onu yaptıkları" konusunda ısrar ederek katkılarının kapsamını ve önemini nasıl gizlediklerini büyük oranda açığa

çıkardı. Ancak, bu aktiviteleri eğlenceli ya da sıkıcı yapanın ne olduğu, hangilerinin gurur, hangilerinin başarısızlık duygularıyla eşleştiğiyle ilgili olan alan, duyguların daha öznel alanı dışarıda bırakıldı. Kadınların ne yaptıklarına ilişkin sonuç hikâyesi, kadınların hangi sınırlamalar dahilinde iş yaptıkları hakkında bir şeyler anlatıyor, ancak yapmış olabilecekleri seçimler hakkında az şey anlatıyordu. Benim ilgilerim, projenin amaçlarıyla uyumsuz değildi, ancak yöntemlerim, ortak hikâyelerin ardındaki duygu ve çelişkilerin karmaşık ağını tartışma olanağını kadınlara vermekte çoğunlukla başarısızdı.

Kişisel altyapım, hem kadınların tarihini hem de kişiler arası iletişimi kapsıyordu ancak danışmanlık konusunda özel bir eğitimim yoktu. Kişileri konuşmak istemedikleri başlıkları tartışmaya zorlamaktan, bu doğrultuda manipüle etmekten duyduğum korku, kadınlara hikâyelerinin daha derin, daha çelişkili bazı yönlerini keşfedecekleri alan ve müsaade vermekten beni bazen alıkoymdu. Haklı olarak, gündeme gelebilecek ya da açığa çıkabilecek bazı konulara uygun karşılık verecek eğitimden yoksun olduğum için korkuyordum. Bu nedenle, görüşme stratejilerim bir düzeyde, toplumsal söylemin teamülleriyle sınırlıydı. Sohbetin uygun sorular ve başlıklara ilişkin yazılı olmayan kuralları —özellikle de özel yaşama burnunu sokma!— kadınları aktardıkları olayları ve deneyimleri çevreleyen duygu silsilesini açığa vurmaları yönünde cesaretlendirmekten beni alıkoymdu. Bu kurallar, Iowa'daki bir çiftlikte çocukken sindirdiğim kırsal tarzda özellikle kısıtlayıcıydı. Havanın, bitki hastalıklarının, zararlı böceklerin ve hastalığın verimlilik ve hayatta kalma için çok önemli olduğu bir bağlamda sohbet çoğunlukla kadenci ve pragmatik olana meyliyordu; kontrolümüz dışındaki şeylerle ilgili hislerimiz üzerine kesinlikle konuşmuyorduk. Kırsal bölgeden kadınlarla görüşmeler yaptıkça, bir çiftlik mutfağının görünüşü, sesi ve kokusu, kırsal tarzda sohbet etme alışkanlıklarımı ortaya çıkardı ve görüşme stratejilerimi kısıtladı.

Bir diğer görüşmeci projenin amaçları ile sohbetin kuralları arasındaki gerilimleri başka bir bağlamda, başka gerekçelerle deneyimledi. Farklı Washington kabilelerinden Yerli kadınlarla görüşme yaparken, belirli bir bilgiyi edinme ihtiyacı ile gençler ve yaşlılar arasındaki adab-ı muşerete dair hassasiyeti arasında kendisini parçalanmış hissetti. Yerli bir çocuk olarak öğrendiği kurallar, kendisine, yaşlıları sorgulamayı, konu başlıklarını belirlemeyi ya da herhangi bir biçimde, bir yorumun eksik olabileceğini ima ederek dahi, karşı görüşte olmayı yasaklıyordu. Görüşmeci ve anlatıcının, sohbet ve etkileşime dair kurallar içeren benzer arka planlara sahip olduğu bu gibi durumlarda, müdahaleden kaçınmak için görüşme stratejilerinin özellikle açık olması gerekiyor.

Her ne kadar çiftlik kadınlarının kendilerine, rollerine ve kırsal topluluk içindeki ilişkilerine dönük algılarına sahici bir ilgiyle yaklaştıysam da, çiftlik aktivitelerini belgeleme gündeminin ve benim

çiftlik kadınlarının yorumlarını ilk duyulduğu haliyle alma alışkanlığımın, sorularımı ve yanıtları ne kadar sıklıkla belirlediğini şimdi anlıyorum. Her iki eğilimim de kadınların hayatlarını tarif ederken kullandıkları duygusal olarak yüklü dile karşı duyarlılığımı engelledi. Elizabeth ile yaptığım ilk görüşme, çok sayıda rolün getirdiği fiziksel ve zihinsel yükler hakkında kendisinin yaptığı tartışmayı irdeleme olanağının kaçırılmasına örnek oluşturuyor.⁵ Aşağıdaki cümleleri sarf ettiğinde annesi ve üvey kız kardeşiyle ilişkisi hakkında konuşuyorduk:

Kız kardeşimin kanser olduğunu öğrendiğimde neredeyse sinir krizi geçiriyordum, bilirsin, yüzüstü bırakılmak gibi — ve, ikinci oğlan doğduktan sonra, uzun yıllar sağlığım iyi değildi. Düşük dereceli kan enfeksiyonu ya da ona benzeyen bir hastalığım olduğu aşikârdı. Çünkü çok zayıftım ve tabii ki çok çalışmaya devam ettim. Ve her sonbaharda, nedense, genellikle ortalama bir ayı hasta geçirirdim, aşırı iş yapmaktan muhtemelen.

Bir sonraki sorum, Elizabeth'in kız kardeşiyle ilişkisinin önemi ya da hayatının o dönemindeki zorluklar hakkında onu daha derin düşünmeyi teşvik etmek yerine, çiftlikteki rolünü detaylandırma zorunluluğumla şekillendi: “Evlendikten hemen sonra ne tür çiftçilik işleriyle uğraştın?”

Elizabeth, kendilerine ait mandıraya, kocası ile birlikte eşit ortak ve çiftlik küçük tohumlu tahıl üretimine geçtiğinde aktif bir rol oynamaya devam etmişti. Onunla yapılan görüşme, çocuk yetiştirme ve ev işiyle beraber çiftlikte fiziksel emek harcıyıp işle ilgili karar alan kadınların ödedikleri bedeller hakkında değerli bilgiler verebilir. Görüşme ayrıca, her iki rolle başa çıkmada aile ve yakın arkadaşlarla ilişkinin önemiyle ilgili de bir şeyler ortaya koyuyor. Ancak, anlık düşüncelerini açması için onu cesaretlendirmede başarısız olmam ve çiftlik aktivitelerini belgelemek konusundaki hevesim görüşmenin potansiyelini büyük oranda sınırlandırdı. “Sinir krizi” ya da “abartmak” derken ne kastettiğini bilmediğimi fark etmem zaman aldı. Diğer çiftlikte yaşayan kadınların hayatlarının bölümlerini tarif etmek için aynı ya da benzer terimleri kullanmış olmaları, daha fazla açıklamaya ihtiyaç olduğu konusunda beni uyardı. Şimdi, keşke kız kardeşiyle olan ilişkisinin önemini ve onun muhtemel kaybının neden o kadar büyük bir tehdit olduğunu kendi kelimeleriyle anlatmasını istemiş olsaydım diyorum.

Aynı görüşmenin ileri kısımlarında, Elizabeth'in rolleri birleştirmenin zorluğu hakkındaki duygularına karşı daha duyarlıydım ama bu, odağı yine deneyimlerinden uzaklaştırmaya yol açtı. Bana, sahada eşit bir ortak olup, evden tek başına sorumlu olmanın ne kadar zor olduğunu anlatıyordu:

Bilirsin, çok zor olan bu. Her ikiniz dışarıda birlikte çalışacaksınız ve hani o içeri girecek ve oturacak, ben alelacele yemek hazırlamak zorunda olacağım. Ve bu her zaman böyle.

Nasıl başa çıktın?

Yani, bazen gece yarısına ya da gece yarısını geçinceye kadar yatağa girmiyorsun ve beşte kalkıyorsun. Ama, ilk günleri düşündüğümde, bazen bir gün izinli olurduk, günlük işleri yapıp izne çıkardık ve birbirimizi ziyaret ederdik.

Bu her zaman yapılıyor muydu? Komşular günlük işlerini yaptıktan sonra birbirlerini ziyaret etmeye mi gidiyorlar?

Elizabeth bana bu zorlukla nasıl başa çıktığını anlatırken, ben halihazırda bölgedeki kalıpları düşünüyordum. İlk sorum iyi bir soru olmuştu, ama diğer insanların ne yaptığını sorduğumda, ikinci sorum onun deneyimi hakkında yeterince şey duyduğumu söylemiş oldu. Art arda bu iki soru çifte mesaj içeriyor: “Bana deneyimini anlat ama çok fazla anlatma.” Sorun, kısmen, kadınlarla görüşme yaparken, bana anlattıklarını anlamlandırma ihtiyacımın farkında olmamdan kaynaklanıyor olabilir. Bu vakada, araştırmacının genellemeler arayışı, görüşmecinin bir bireyin deneyimine kulak verme ihtiyacını zayıflattı. İdeal olarak, analiz süreçleri, dinleme sürecinde askıya alınmalı ya da en azından ikincilleştirilmeli.

Eğer kadınların hayatları hakkında ne hissettiklerini bilmek istiyorsak, aktiviteleri kadar duyguları hakkında da konuşmalarına müsaade etmek zorundayız. İnsanların gündelik aktivitelerini tarif ederken kullandıkları dilde zengin bir potansiyel görüyorsak, o dilin ne anlama geldiğini bize anlatmalarını sağlamak için fırsattan faydalanmak zorundayız, “sinir krizi”, duyduğum ve açıklama talep etmediğim tek ifade değildi. Verna şunları söylediğinde, annesi ve büyükannesi arasındaki ilişki hakkındaki bir soruyu yanıtlıyordu:

Annem hayatta olan tek kız evlat olduğundan aralarındaki ilişki oldukça yakındı. Büyükannemin başka bir kızı daha varmış, o ölmüş. Aile soyağacı üzerine çalışmaya başlayana kadar bunu bilmiyordum. Annem erkek kardeşinden büyüktü. [Annem ve büyükannem] birbirlerine oldukça yakınlardı. Yemek ya da başka şeyler hazırlamak söz konusu olduğunda birlikte gayet iyi çalışıyorlardı. Birbirlerini sık ziyaret ederlerdi.

Cevabı yakınlığın nasıl dışa vurulduğuna dair birçok genel örnek veriyordu, ancak Verna bir ilişkiyi kısa bir cevap içinde iki kez “yakın” olarak tanımlarken ne demek istiyordu? Bu ilişkiye dair

algısı onun için ne anlama geliyordu? Bunun yerine, sonraki sorum daha fazla örnek sormaya dönüktü: “Büyükbaban ve büyükannen, annen ve baban orada olduğu için mi Batı Washington’a geliyorlardı?”

Açıklama arayışındaki çabalar bile her zaman, görüşme yapılan kişiyi kendi deneyiminin anlamı üzerine düşünmek konusunda cesaretlendiren biçimlerde çerçeveselendirilmeyordu. Verna çocuk olduğu dönemde hanede geçerli kurallar hakkındaki bir soruyu yanıtlıyor ve şu yorumda bulunuyordu: “Annem gerçekten erkek kardeşimi kayırıyordu, çünkü, tabii ki, eski kır tarzını bilirsiniz, erkek çocuk kıymetli olandır.” “Annenin, erkek kardeşi kayırması nasıl görünür oluyordu?” şeklindeki sorum bazı belirli örnekleri açığa çıkardı; ancak, art arda gelen hiçbir soru serisi Verna’ya, bu algının onun kendisine ve aile içindeki yerine dönük anlayışını nasıl etkilediği üzerine düşünme olanağı vermedi.

Verna’yla yapılan görüşmeden son bir örnek, ne yapmaya çalıştığımıza dair en iyiyi ve en kötüyü izah ediyor. Açıklaması, bir anne olarak rolleri hakkında güçlü bir fikri yansıtır; ancak ardından gelen soru, yorumlarındaki tüm duygusal içeriği göz ardı ediyor:

Evet. Bundan tamamen kurtulabilmeyi dilediğim vakit oldu. Ve çocukları alıp bir haftalığına bir yere bırakmayı —hepsini aynı anda— istediğim zamanlar oldu, böylece onlar için kaygılanmak zorunda olmayacaktım. Böyle hisseden başka birileri de var mıdır bilmiyorum ama, herkesten, kocamdan bile, bir süre uzaklaşma ihtiyacım varmış gibi hissettiğim zamanlar vardı. O zamanlarda, belki ormanda yürüyüşe çıkıp çiçeklere bakar, belki ilerleyip yaşlı, tatlı bir inek bulur, ona doğru yürüyüp bir süre onu severdim —Her şeyden bir tür kaçış. Sadece yapmak zorundaydım, sanıyorum bazen...

Kulüplerde aktif miydin?

Yorumlarının yukarıdaki kısmının gösterdiği üzere, Verna eş, anne ve hamarat bir çiftlik kadını rollerini birleştirme yönündeki seçiminin bedelleri hakkında kendiliğinden konuşmaya fazlasıyla istekliydi. Belki de konuyu tüketmişti. Böyle değilse, sorduğum soru her ne kadar bu tip zamanlarda desteğe duyulan ihtiyacı teslim etse de, onu kesinlikle kadınların yapmaları ve hissetmeleri gerekenlere dair kimi düşüncelerle çelişebileceğini ikimizin de bildiği duyguları ayrıntılandırmaya davet etmiyordu. Kadın rolünün kabul gören dışyüzünün ötesindeki gerçekler üzerine kafa yormaya başlamak konusunda yeterince rahattı; ancak benim sorum odağı onun biricik, bireysel düşüncelerinden, bu tür duyguları daha kabul edilebilir bir şekilde ortaya koyabileceği kadın kulüplerinin, aktivitelerinin görece korunaklılığına kaydırdı. Bu durumda, Verna’nın hafızası değil, benim dinleme becerim içselleştirilmiş kültürel sınırların kısıtlarından

muzdaripti. Bu sınırların hem dinleme hem de hafızaya koyduğu frenleri serbest bırakmanın yolunu bulabilene kadar, sözlü tarihlerimiz kadınların hayatlarında hüküm süren ideolojileri onaylamaya ve kadınları kendi dürüst seslerinden mahrum bırakmaya meyilli olur.

Görüşmelerimi dikkatli bir şekilde dinleyerek, kadınların sözlü tarihinin, kadınların biricik deneyimlerini ve biricik bakış açılarını keşfetmek için yeni bir soru setinden çok daha fazlasına ihtiyacı olduğunu öğrendim; daha derinlemesine irdeleme yapabilmemiz için, anlatıcının asıl sorulara hangi düzeylerde yanıt verdiğini dinleyerek yöntemlerimizi inceltmemiz gerekiyor. Bunu yapabilmek için görüşmelerimizi, hem yanıtlarımızı hem de sorularımızı, eleştirel bir şekilde dinlememiz gerekiyor. Kadınların neyi ima ettiğini, öne sürdüğünü ve neyi söylemeye başlayıp söylemediğini duymamız gerekiyor. Duraksamalarını ve eğer olursa, yanıt verme konusundaki isteksizliklerini ya da âcizliklerini yorumlamamız gerekiyor. Görüşmelerimizin, kadınların eylemlerine, şeylere ve olaylara anlam veren öznel duygularını keşfetmek için rahat hissettikleri bir ortam oluşturup oluşturmadığını, “kadınsı olmayan” duyguları ve davranışları keşfetmelerine müsaade edip etmediğini ve onları kendi ifadeleriyle ne demek istediklerini açıklamaya cesaretlendirip cesaretlendirmediklerini dikkatli bir şekilde değerlendirmemiz gerekiyor.

Kadınlar ilişkiler hakkında konuştuğunda, tepkilerimiz ilişkilerin hayat deneyimlerini ne kadar zenginleştirdiği ya da fakirleştirdiği hakkında konuşma fırsatı yaratabilir. Kadınlar aktiviteler ya da olaylar hakkında konuşurken, yaşanan başarısızlıkların suçunu kolaylıkla üstlenebilirler. Ancak görüşmeci bu durumlarda daha duyarlı tepkiler verirse, anlatıcının yeterli olma hissi ya da gururlanma hissi hakkında konuşmasını sağlayabilir, hatta bu gibi özelliklere sahip olmayı pek kadınca bulmayan kadınların bile bu hisler hakkında konuşmasını mümkün kılabilir. Kadınlar yaptıkları hakkında konuşurken, sahip olduklarını düşündükleri seçeneklerle ilgili kendi algılarını ve verdikleri tepkilerle ilgili ne hissettiklerini keşfetmek de isteyebilirler. Bazen, seçimlere eşlik eden bedelleri, bu tür bedellere uyum sağlamanın ve bedelleri telafi etmenin araçlarını ve bugünden geri dönüp bakıldığında bu bedellerin nasıl değerlendirildiklerini irdeleyebiliriz. Kadınların seçimlerine ve duygularına içkin olan değerler hakkında konuşmalarını daha kolay bir hale getirebiliriz. Kadınlar çatışma çağrıştıran duygularını ya da deneyimlerini gözler önüne serdiğinde, çatışmanın ne anlama geldiğini ve hangi şekli aldığını bulabiliriz. Kızgınlığın tartışılması ihtimaline ve bu tartışmaya izin vermeye hazırlıklı olabiliriz. Sorularımız yeterince genel olursa, kadınlar kendi deneyimleri üzerine düşünebilecekler ve hangi deneyimlerinin ve hislerinin geçmişlerine dair algılarında merkezi olduğunu kendi adlarına seçebileceklerdir.

Kadınlar ne demek istediklerini açıklamak ve netleştirmek için çok sayıda olanağa sahip olduklarında, yukarıdaki başlıkları keşfetmek için kullandıkları dil daha da zenginleşecek. Kadınlar, “sinir krizi”, “destek”, “yakın”, “ziyaret” ve “birlikte çalışmak” gibi kelimeler ve ifadeler

kullandıklarında, ne demek istediklerini kendi terimleriyle açıklama olanağına sahip olmalılar. Mektuplar ve günlükler söz konusu olduğunda, bireylerin ne demek istediğini yalnızca kullandıkları dil aracılığıyla çıkarsayabiliriz; sözlü görüşmelerde kendilerine sorabiliriz. Örnekleri tartışırken, tanıdık ve muğlak terimler perdesinin ardından, kendi deneyimlerinin özellikleri genellikle belirtmeye başlar.

Terapistlik eğitimi almış Dana ile yaptığım tartışmaların sonucunda, sözlü tarihin benlik kavramı (*self-concept*) ve benlik bilinci (*self-consciousness*) konularını derinlemesine araştırma ve bireylerin kendi geçmişleriyle ilgili düşüncelerindeki değer ve anlam konularını belgelemedeki potansiyeline dair yeni bir anlayış geliştirdim. Sözlü tarih ve terapi görüşmeleri arasında önemli ayrımlar varlığını koruyor; ancak, biz kendi özel gündemlerimizi ortaya döktükçe görüşme yaptığımız kadınlar da kendi hikâyelerini arzu ettikleri gibi tamamıyla, eksiksizce, samimi bir şekilde anlatmakta daha özgür bir hale gelecekler.

GÖRÜŞME ANALİZİ: ANLAM ODAKLI DİNLEME

Dana Jack

Sözlü görüşmeleri, kadınlardaki depresyon hakkındaki araştırmada ve avukatlık yapanlardaki ahlaki akıl yürütme hakkındaki araştırmada kullanıyorum.⁶ Geniş anlamda her iki çalışma da toplumsal kurumlar, toplumsal roller ve kadınların bilinci arasındaki etkileşimleri inceliyor. Görüşme yaptığım kadınlar, kadınların rollerinin toplum genelinde değiştiği bir bağlamda, ilişkiler, kişinin kendine verdiği değer, kariyer ve kişisel bütünlük hakkındaki fikirlerle boğuşuyorlar. Bir kadının kendi düşünceleri ve eylemleri hakkındaki düşüncelerine dair kendi yorumunu dinlediğimde, onun belirli ilişkilere ve tarihsel koşullara uyum sağlaması hakkında, özellikle de uymaya çalıştığı “iyi avukat”, “iyi eş”, “iyi kadın” tasarımlarına uyum sağlaması hakkında bilgi sahibi oldum.

Görüşme yaptığım kadınları, bir kişinin kendisi hakkında düşünmesinin sadece özel ve öznel bir eylem olmadığı bilinciyle dinledim. Kendimiz hakkında düşünürken ve kendimizi değerlendirirken kullandığımız kategoriler ve kavramlar, kadınların eylemlerini tarihsel olarak küçük düşüren ve kontrol eden kültürel bir bağlamdan çıkar. Bu nedenle, kadınların kendi deneyimini açık bir şekilde anlatırken kullandıkları dil ve anlamların derinlemesine araştırılması, kadınların bilincini etkileyen çatışma halindeki toplumsal güçler ve kurumlar hakkında farkındalığın gelişmesine yol açar. Ayrıca, kadınların psikolojik yönelimlerini, ilişkilerini, toplumsal şartlarını yeniden yapılandırmak ya da korumak için nasıl davrandıklarını açığa çıkartır. Bu, çok farklı iki araştırma ve topluluk için geçerliydi: Depresyona girmiş kadınlar ve avukatlar.

Görüşme yapmanın ilk ve en zor adımı yeni bir şekilde dinlemeyi öğrenmek, ne duymam ve bu kadınların söylemek zorunda olduklarını nasıl yorumlamam gerektiğini bana anlatan teorileri askıya almaktı. Örneğin depresyondaki kadınlar, ilişkilerdeki başarısızlık hakkında, yani duygusal yakınlık geliştirmek istedikleri kişi(ler) ile bağ kuramama hakkında hikâyeler anlattılar. Bunlar, var olan modeller tarafından öngörülen, beklenen hikâyelerdi ve işin cazibesi bu hikâyeleri “olgunluk” ve “sağlığa” ilişkin kabul gören kavramlar ve normlar çerçevesinde yorumlamaktı. Psikolojik teoriler, erkeklerin hayatlarına ve erkeklerin bu normlara ilişkin formülasyonlarına dayandığı için kadınların psikolojik farklılıklarını sapma ya da “öteki” olarak açıklar.⁷ Görüşme, kadınların hayatlarına ve kadınların formülasyonlarına dayanan yeni çerçeveler ve teoriler geliştirmek için önemli bir araçtır. Ancak elverişsiz bir aşamadayız: Eski teoriler bir kenara konulmuş durumda ya da onlara şüpheyle yaklaşıyor ve yenileri de hâlâ ortaya çıkma aşamasında. Bu nedenle ne duyduğumuzu ve nasıl yorumladığımızı şekillendiren etkilere karşı özellikle dikkatli olmak zorundayız. Görüşmeleri yorumlamak için eski çerçeveleri kullanmayı reddettiğimiz ve yeni çerçeveler geliştirdiğimiz bir sürecin içindeyken bir görüşmeyi nasıl dinleriz? Bir görüşme bizi, var olan çerçeveleri esnetebilmemiz ve genişletebilmemiz için bu çerçevelerin ötesine nasıl çekebilir?

Öncelikle, araştırmacının nitel araştırmada aktif katılımcı olduğunu hatırlamamız gerekiyor. Ben aslen terapist olmak üzere eğitim aldım ve verdiğim tepkilere de dikkat göstererek diğerlerini dinleme pratiği, görüşme yapmada yardımcı oldu. Theodore Reik bu kendini sessizce katmaya “üçüncü kulakla dinlemek” diyor.⁸ Bir araştırmacı olarak, dikkat isteyen hassas yerlerin çoğunlukla kadının ne dediğini halihazırda bildiğimi düşündüğüm yerler olduğunu öğrendim. Bu, kadının söylediğini var olan bir şemaya zaten uyduruyor olduğum anlamına geliyor ve bu nedenle sonrasında *onu* gerçekten dinlemiyorum. Bunun yerine, onun söylediğinin halihazırda bildiğimi düşündüğüm şeye nasıl oturduğunu dinliyorum. Dolayısıyla, her kadına belirli bir kelimeyi kullanırken ne demek istediğini sormaya son derece dikkat etmeye çalışıyorum ya da neyin eksik olduğuna dikkat gösterdiğimden emin olmaya çalışıyorum. Eksik olan derken, edebiyat eleştirmenlerinin kadınların metinlerinde “yokluğun varlığı” dedikleri şeyi kastediyorum; “iş alanlarının içindeki çukurlarda, merkezlerde, oyuklarda olması beklenen eylemin yokluğu... ya da aldatıcı bir şekilde şifreli olması.”⁹

Peki yok olan şey ne? Kadınlar kendi deneyimlerini ve eylemlerini yorumlamak üzere belli kategorileri, “erkekler için arzuların ve hayal kırıklıklarının birikimini temsil eden”¹⁰ kategorileri, içselleştirdikleri için çoğunlukla eksik olan şey, kadının kendi deneyimini kendisinin nasıl yorumladığı ya da kendi hayatına ve eylemine dair kendi bakış açısıdır. Görüşmeler, istersek, hem kadınların hem erkeklerin kullandığı ama birbirlerinden farklı tercüme ettiği bir dilin belirli

anlamalarını duymamıza olanak sağlar. Dile ve kadınların kendi deneyimlerini tarif etmek için kullandıkları önemli kelimelerin belirli anlamlarına yakından bakmak, kadınların yaşadıkları kültüre nasıl uyum sağladıklarını anlamamızı sağlar. Davranışları dışarıdan incelendiğinde, depresyona girmiş kadınlar pasif, bağımlı, mazoşist, itaatkâr ve öğrenilmiş çaresizliğin kurbanı olarak adlandırılır. Ancak, kadınların kendileri hakkındaki düşüncelerini dinlediğimde, depresyondaki kadınların sözde pasif davranışının arkasında, “iyi” kadın, özellikle iyi eş ideale ulaşmak amacıyla hem dışsal eylemleri hem de içsel duyguları dizginlemek için gerekli olan muazzam bir bilişsel eylem vardı. “Kocamla başa çıkmak için ince buz tabakası üzerinde yürümeyi becermek zorundayım” ve “İşleri karıştırmamayı öğrendim” gibi ifadeler hem eylemlerinin hem de olası etkilerinin farkında olduklarını gösteriyor: Sorun çıkarma.¹¹

Geçerli olan teoriler tarafından öne sürülen yorumlara çabucak kapılmaksızın görüşmeleri nasıl dinleriz? İlk adım kendimizi görüşmeye kaptırmak, kişinin hikâyesini onun gözünden anlamaya çalışmak. Anlatıcının bakış açısını anlamama üç dinleme biçiminin yardımcı olduğunu buldum. İlki, kişinin *ahlaki dilini* dinlemek. Depresyon çalışmasında “Bir fiyaskoymuşum gibi hissediyorum”, “Beklentileri karşılamıyorum”, “Yalancıyım, düzenbazım ve benden kimseye hayır gelmez” gibi şeyler duydum. Avukatlar hakkındaki çalışmada, avukatlar rolün gerekliliklerini yerine getirmeyi tarif ederken, “İstemediğin bir cinsel ilişkiye zorlanmak gibi. İçine edilmiş bir iş. Normalde yapmayacağın bir şeyi yapmak korkunç hissettiriyor” gibi ifadeler duyduk. Ya da “Hangi rolü üstleniyorsam buna bağlı olarak kendimle çelişmek zorundayım... bir tür profesyonel fuhuş.” Ya da son olarak “Bazen pezevenk ya da ona benzer bir şey gibi hissediyorsun... (H)akikati böyle ince ince parçalara ayırınca kendini bayağı hissediyorsun.”

Tonları farklı olsa da, kişinin kendini değerlendirdiği bu ahlaki ifadeler, benlik kavramı ile kültürel normlar arasındaki, bizim neye değer verdiğimiz ile diğerlerinin neye değer verdiği arasındaki, bize nasıl davranmamız gerektiğinin söylenmesi ile bu şekilde davrandığımızda ya da davranmadığımızda kendimiz hakkında ne hissettiğimiz arasındaki ilişkiyi incelememize müsaade eder. Bir kişinin kendini yargılamasına baktığımızda, kendini yargılarken hangi ahlaki standartların kabul edildiğini ve kullanıldığını, kişinin hangi değerleri elde etmek için çabaladığını görebiliriz. Bu, depresyonun yaygınlığındaki ve dinamiklerindeki toplumsal cinsiyet farklılıklarını öğrenebilmek için depresyon çalışmasında kilit bir noktada duruyordu. Özgüvenin düşmesinde etkili olan olumsuz bir şekilde kendini yargılama, depresyonun kilit semptomlarından biri olarak değerlendirilir. Carol Gilligan ve meslektaşları tarafından yapılan araştırma, kadınların ve erkeklerin ahlaki sorunları algılamak ve çözmek için birbirinden farklılaşan ahlaki çerçeveler kullandıklarını gösteriyor.¹² Depresyondaki kadınların ahlaki dilini dinlemek, hem kendini yargılamada kullanılan standartları hem de çaresizliğin çıkış noktasını aydınlattı. Kadınlar

ilişkilerinin başarısızlığını ahlaki başarısızlık olarak değerlendiriyordu; umutsuzluk ve âcizlik algılarının kaynağında, bir taraftan “iyi kadının” ahlaki zorunluluklarına uygun olarak yaşarken diğer tarafta samimiyet içeren bir evlilik içinde otantik, gelişen bir benlik olmayı başaramamanın getirdiği çaresizlik yatıyordu.

Kendini yargılamak için kullanılan ahlaki standartlara dikkat çekmek, araştırmacının, kişinin hangi değerleri elde etmek için uğraştığını gözlemleyerek her bir kadının bireyselliğini onurlandırmasına olanak sağlar. Sözlü görüşme, yapısı araştırmacı değil anlatıcı tarafından kurulduğunda, her bir kadının kendi biricikliğini sınıfsal, ırksal ve etnik zenginliği içinde ifade etmesine müsaade eder. Her kişi kendini görme biçimiyle kültürel normlar arasında, o kişiye özgü olan etkileşimi tarif etmede özgürdür. Her kişi bize kendine nasıl değer verdiği ya da kendini nasıl değersizleştirdiğini anlatabilir. Görüşme sırasında araştırmacının rolü bu özgürlüğü koruyup teşvik etmek ve kişisel beklentilerin dayatılmasını kısıtlamaktır. Var olan teorinin değil, kadının kendisinin kendi psikolojik deneyiminin uzmanı olduğu dikkate alındığında, kadının deneyiminin aktarıldığı sesi kısalmış kanalın açığa çıkışı duyulmaya başlanabilir.

Örneğin depresyon çalışmasını analiz ederken kadınların, başka bir katmanda değer verdikleri ve arzuladıkları şeyi reddetmek için kültürün dilini nasıl kullandıklarını duydum. Depresyondaki kadınlar için anahtar bir kelime “bağımlılık”tır. Psikologlar depresyondaki kadınların benlik ve özgüven algısı için ilişkilerine aşırı derecede bağımlı olduklarını kabul ederler. Ancak, depresyondaki kadınların bağımlılığı nasıl anladıklarına ve kendilerini bağımlı olarak değerlendirmelerinin kendilerine dönük algılarını ve eylemlerini nasıl etkilediğine baktığımda, kavram yeni bir bakış açısı kazandı.

Depresyonda olan otuz üç yaşındaki bir kadınla yapılan ilk görüşmede, bağımlılık konusu merkezi ve sorunluymdu: “Bilirsin, ilk olarak şunu söylemeliyim ki ben aslında gayet bağımlı bir kişiyim. Sonra evlendim, bir eve bağlandım ve çalışmamaya başladım...”

Bağımlı derken ne kastettiğini sordum, yanıt verdi:

Yakınlık gibi. Arkadaşlığı severim. Herhangi biriyle, samimi bir yakınlık, en iyi arkadaşla bile. Kocamla bunu hiç yaşamadım... Bazen bu [yakınlığa] sahip olmak zorunda hissettiğim için kendime dayanamıyorum.

Son derece kendine yeten ve son derece bağımsız görünen diğer insanlara bakıyorum. Bilmiyorum —Ben hep yakınlığa ihtiyaç duydum. Belki bunu bağımlılık olarak tanımladım.

...(E)vli olduğum için böyle olmanın bir şekilde olumsuz bir şey olduğunu fark ediyorum. Yakınlığa duyduğum bu ihtiyacı gömmeye çalışıyorum. Sanırım bu da hayal kırıklıklarımı artırıyor.

“Samimiyete ihtiyaç duymamın ve insanlarla bu tür ileri düzeyde arkadaşlıklar ve ilişkilere ihtiyaç duymamın bir anlamda kötü olduğunu hissediyordum” demesiyle birlikte bu kadın “kendisiyle ilgili bir sorun olduğuna inanmaya” başladı. Bu kadın, yakınlıkla ilgili ihtiyaçlarını gömmeye kalkışırken, kendisini pasifleştirecek, kişiyi kendine yabancılaştıran “bugünün kadını” imajlarına ulaşmaya çabalayacak şekilde davranmaya başladı.

Bu görüşme bağımlılığa dair yaygın anlayışlara örtük olarak meydan okuyor. Yakından baktığımızda bu kadının, kendi kendine yeten ve otonom olması gereken kişinin, yakınlık hissetmeye ihtiyaç duymasıyla birlikte bağımlı olduğunu söyleyen hâkim standart karşısında kendi duygularını nasıl yargıladığını görebiliriz. Ayrıca, kendi deneyimi, becerileri ve ihtiyaçları hakkında düşünürken, kim olduğu ve neye ihtiyaç duyduğunu değil, kocasının ve diğerlerinin onu nasıl gördüğünü merkeze alıyor. Yakınlık ve samimiyet kapasitesi güç olarak kabul görmüyor. Bu sorun, kocasının karşılık vermedeki başarısızlığı olarak değil, onun “muhtaçlığı” olarak tanımlanıyor. Eğer bir araştırmacı bu görüşmeye zihninde geleneksel bağımlılık kavramı ile girdiyse, depresyondaki kadınların son derece bağımlı olduğunu söyleyen hipotezi doğrulanmış bulacaktır. Ancak, araştırmacı kadının bağımlılıkla ilgili kendi duygularını, neye ihtiyacı olduğu hakkında kendisinin bildiği ile neye ihtiyacı olması gerektiği hakkında kültürün söylediği arasındaki kafa karışıklığını dinlerse, kendine yabancılaşmanın ve duygulardan ayrışmanın bir kısmını görebilir, ki bu, depresyonun kilit bir yönüdür.

Kendi ön-kavramlarımın yerine öznenin sesini duymamı sağlayan ikinci dinleme yolu öznenin *meta-ifadelerine* dikkat etmektir. Bunlar, görüşmede insanların kendiliğinden durduğu, geriye baktığı ve kendi düşünceleri ya da biraz önce söyledikleri hakkında yorum yaptıkları yerlerdir.

Örneğin avukat çalışmasında bir kadın “Ahlak sizin için ne anlama geliyor?” sorusunu yanıtlıyor:

...(D)iğer insanlara zarar vermeyi ya da diğer insanlardan bir şeyler almayı ya da kişinin kendisine bir tür parasal kazanç sağlamasını akla getiren herhangi bir şeymiş gibi geliyor bana... Ve sanırım sadece birbirimizle nasıl ilişkiye geçtiğimizle ilgili; eğer bazı insanların aralarında münakaşa ya da düşmanlık varsa ya da bu kişiler birbirlerine karşı kötü hisler besliyorlarsa bu, ahlaki konuları gündeme getirir, çünkü sanırım ben hepimizin birbirimize karşı iyi olma ve birbirimizle iyi geçinme konusunda ahlaki bir

zorunluluğu varmış gibi görüyorum. *Eee? — daha çok davacı gibi duyuluyor muyum?*

Meta-ifadeler bizi bireyin benlik içindeki ya da beklenenle söylenen arasındaki çelişki hakkındaki farkındalığı konusunda uyarır. Görüşmeciyi, bireyin kendi düşüncelerini izlemek için hangi kategorileri kullandığı konusunda bilgilendirir ve kişinin belirli normlara göre duyguları ve düşünceleri nasıl toplumsallaştırdığı ile ilgili gözlem olanağı sağlar.¹³ Kadın avukatlar erkek avukatlardan çok daha fazla kendi düşüncelerini “izlediklerini” gösteren meta-ifade dile getirdiler. Çünkü kadınlar, erkekler tarafından erkekler için tasarlanmış bir hukuk sistemine dahil oldular ve hâlâ ayrımcılıkla yüzleştiklerinden onlar için kendilerine karşı eleştirel gözlemin “seyirci” tavrını geliştirmek daha kolay.¹⁴ Bu kadın, hukukta kendisine bakılmasının üstüne kendine bakıyor ve farkı fark ediyor. İkinci olarak bu yorumlar, başarılı, çekişmeci avukata dair basmakalıp avukat imajının onları kişisel deneyimlerinden nasıl güçlü bir şekilde ayırdığını ve bazı kadınlara kariyerlerinin erken dönemlerinde hukuk alanındaki kabiliyetlerini sorgulattığını gösteriyor. Son olarak bu tür yorumlar, kadınların kendi duygularını ve deneyimlerini anlamak ve onlara değer vermek için kullandıkları çerçevelerin kamusal geçerliliğin olmadığını açığa çıkartıyor.¹⁵

Üçüncü dinleme yolu *anlatının mantığına* dikkat çekmek, tekrar eden temalar ve kişinin ifadelerindeki bu temaların birbirleriyle ilişkilene biçimi ile ilgili tutarlılık ya da çelişkileri fark etmek. Kişinin deneyim hakkındaki temel ifadeleri nasıl birbirine bağladığını dinledim, böylece mantığa bilgi taşıyan ve kadının kendi deneyimini yorumlamasına rehberlik eden varsayımları ve inanışları anlayabildim.

Ağır depresyon nedeniyle iki kez hastanelik olan, elli dört yaşında, adını Anna olarak anacağım kadın, kendi anlatısının mantığı içinde bir çelişki örneği oluşturuyor, çelişen inanışlara işaret eden bir çelişki. Anna şöyle söylüyor:

Gelinime “Sanırım sadece başkalarına hizmet etmek için doğmuşum” diyordum. Ama başkalarına hizmet etmek için doğmuş olmamız lazım, kendimize bakmamız lazım.

Anna, hayatının en önemli konularını —kendi ihtiyaçlarıyla başkalarının ihtiyaçlarını nasıl dengeleyeceği— her iki tarafta da kendisi için zarar anlamına gelecek ya o ya o seçeneği olarak kurguluyor. Seçenek ya kendisi ya da başkası için zarar. Karşıt ikiliğe dayalı bu düşünme şekli Anna’yı ilişkilerindeki çatışmaları çözme konusunda umutsuzlukla baş başa bırakıyor ve seçenek algısını kısıtlıyor.

Anna'nın ifadesi ilk bakışta, geleneksel kadın rolünü basit bir şekilde öz-gelişimin yeni "önce ben" etiği ile karşı karşıya getirir. Ancak, daha derin bakılırsa ilişkiye dair iki vizyon tarif ettiği görülür: Tecrit yahut tabi olma. Anna'nın ilişkideki olasılıklarını kurgulaması aracılığıyla, kadınların rolleri ve kadınların değeri hakkındaki belirli tarihsel fikirlerin onun depresyonunu nasıl etkilediğine dair ufak bir işaret elde edilir. Anna'nın ilişki içinde, kendi benliğine dair ya tabi olmuşluk ya da tecrit edilmişlik vizyonu asıl olarak eşitsizlik ve rekabete dayalı toplumsal bağlamdan etkilenir. Çözülmemiş kişisel sorunlar kadınların hayatlarını sınırlandıran çatışan toplumsal ideallerle kesiştiğinde, bu kesişim kişinin erişmeye çabalayabileceği olumlu ve gerçekçi benlik oluşturma zorluğunu artırır.

Depresyonla ilgili bilişsel teorilerin öne sürdüğü gibi bilişsel hataların depresyona "neden olduğu" sonucuna ulaşmaktansa, ikili karşıtlığa dayanan bu düşünme şeklini gözlemlemek, kadınların kendi ilişkilerine ve kendi seçimlerine dair algılarını kısıtlamak üzere düşüncede ve işlerde kadınların toplumsal rolünün nasıl yapılandırılmış olduğunu görmemi sağladı. Anlatıya bu mantıkla yaklaşmak, bir kadının çatışan kültürel fikirlerle nasıl başa çıktığını ve depresyonun toplumsal ve tarihsel yönlerini görmektense, depresyonu kişisel bir başarısızlık olarak hissetmenin nasıl kolay olduğunu görmeme olanak sundu.

SONUÇ

Görüşmelerimizi paylaşma ve eleştirme süreci, dinleme becerilerimizi keskinleştirmemize ve görüşme metotlarımızı geliştirmemize, böylece anlatıcıların, hayatlarındaki karmaşık ve çatışan deneyimleri derinlemesine incelemek konusunda kendilerini daha özgür hissetmelerine yardımcı oldu. Birbirinden ayrı disiplinler ilgilerimiz nedeniyle, farklı şekillerde değiştik. Tarihçi, olayların ve eylemlerin öznel boyutlarına karşı daha dikkatli olmaya başladı; psikolog, toplumsal-tarihsel bağlamın bir kadının "özel" iç çatışmasının satır aralarında nasıl okunabileceği hakkında daha fazla farkındalık edindi. Her ikisi de kadınların tek tek kendi deneyimlerini kendi terimleriyle nasıl tanımladıklarını ve değerlendirdiklerini keşfetmek konusunda daha kararlılar.

Sözlü tarih görüşmesinin olanaklarının farkına varmak, metodolojide kayma gerektirir; doğru sorular sormayı merkeze alan bilgi toplamaktan öznenin görüşünün dinamik bir biçimde açıldığı süreci merkeze alan etkileşime geçiş olması gerekir. Açıklığa kavuşturmak üzere soru sormamıza, öznenin kendi hayatı hakkında ne tür sorular şekillendirdiğini fark etmemize, anaakım, beklenen cevapların arkasından kadının kendi deneyimini kişisel olarak nasıl kurguladığına gidebilmemize olanak sağlayan, görüşmenin karşılıklı etkileşime sahip doğasıdır. Odağı bilgi toplamaktan karşılıklı etkileşime dayalı sürece kaydıran bu geçiş, araştırmacının değerli bilgi olarak kabul ettiği şeyi etkiler. Canlı görüşmelerin bu yönü, yazılı metinlerde yoktur; duraklamalar, gülüşme, hepsi

bizi bunların anlatıcı için anlamını keşfetmeye davet eder. Bu keşif müdahaleci olmak zorunda değil; “O (olay) sizin için ne anlama geliyordu?” kadar basit olabilir.

Odağı, bilgi (veri) toplamaktan karşılıklı etkileşime dayalı sürece kaydıran bu geçiş araştırmacının yeni beceriler edinmesini gerektirir. Bizim görüşümüze göre, bu, boyutları bu makalede genel hatlarıyla çizilen, belirli bir tür hazır olma halinin oluşmasını tetikler. Anderson’ın öne sürdüğü gibi, en genel hatları şunları içeren bir farkındalık içerir: (1) Eylemlere, şeylere ve olaylara onlara anlam veren öznel duygusal deneyim eşlik eder; (2) açığa çıkan bazı duygular, kabul gören ya da beklenen kadın davranışının sınırlarını aşabilir; ve (3) bireyler kendi ifadeleriyle ne demek istediklerini açıklayabilmeli ve açıklamalıdır. Jack görüşme sırasında araştırmacının, kadının dışarıdan basmakalıp görünen hikâyesinin ardında yatan duyguları ve düşünceleriyle ilgili farkındalığını keskinleştiren üç çeşit dinleme yolu tarif etti: (1) anlatıcının ahlaki dilini dinlemek; (2) meta-ifadelere dikkat kesilmek; ve (3) anlatının mantığını gözlemlemek. Bu anlayışları görüşmeye dahil etmek, araştırmamızın amaçlarına ulaşmakla öznenin görüşme materyalini idare etmesine müsaade etmek arasındaki ince çizgi üzerinde asılı durmayı ve dikkatli olmayı öğrenmemize yardım etti.

Nihai olmamakla ve her şeyi kapsamamakla birlikte, aşağıdaki noktalar görüşmenin karşılıklı etkileşim içeren sürecine dönük dikkatimizi keskinleştirmek için birkaç yol daha öneriyor:

A. Anlatıcıyı dinlemek

- 1) Anlatıcının kendi hikâyesini anlatma şansının olması için, görüşmecinin ilk sorusunun ucu açık soru olması gerekiyor. Sorunun bu durumda anlatıcının kendi deneyimine dair yorumunun görüşmeyi yönlendirdiği mesajını iletmesi gerekir. Örneğin, depresyon çalışmasında, Jack “Depresyon deneyiminize zemin hazırlayan şeyin size göre ne olduğunu bana anlatabilir misiniz?” sorusuyla başladı.
- 2) Eğer anlatıcı görüşmecinin sorusunu yanıtlamazsa, hangi soruları ve kimin sorularını yanıtlar?
- 3) Tarif ettiği veriler ve olaylar hakkındaki duyguları neler?
- 4) Başına geleni nasıl anlıyor? Olaylardan nasıl bir anlam çıkartıyor? Bunun hakkında birden fazla şekilde mi düşünüyor? Tarif ettiği şeyi nasıl değerlendiriyor?
- 5) Dışarıda bırakılan ne? Yokluklar neler?

B. Kendimizi dinlemek

- 1) Anlatıcıyı kendi kaygularımıza yönlendirmek üzere kesmemeye çalışmak.

- 2) Başkalarını dinleme sonucunda açığa çıkan önsezilere, hislere, tepkilere güvenmek.
- 3) Kadının söylediği şey konusunda kafa karışıklığı ya da aşırı derece kesinlik taşıyan alanlarımızın farkına varmak –bunlar daha fazla irdelenecek alanlar.
- 4) Kişisel rahatsızlığımızın farkına varmak; bu, söylenenle kadının hissettiği arasındaki uyumsuzluk konusunda bizi uyaran kişisel alarm saati haline gelebilir.

Sözlü tarih görüşmeleri özgündür; çünkü, araştırmacıyla özne arasındaki etkileşim, kadınların hayatları, acıları, memnuniyetleri hakkındaki basmakalıp hikâyelerin ötesine geçme olasılığı yaratır, böylece deneyimin kültürel olarak daha az düzenlenmiş bir şekli açığa çıkar. Ancak, dinamik, etkileşime dayalı biçimiyle sözlü tarih görüşmesine bu şekilde odaklanılmasının kıymetine rağmen, bir ikazda bulunmak zorundayız. Görüşmeci görüşme yapmanın ahlaki boyutuna her daim özen göstermek ve anlatıcının hattını izlemek, anlatıcının geri durmayı tercih ettiği alanlara girmemek, onun bütünlüğünü, mahremiyetini onurlandırmak üzere orada olduğunun farkında olmak zorundadır.¹⁶ Bu, araştırmacının görüşmeye dahil ettiği belirli türdeki hazır olma halinin bir başka kısmıdır: Anlatıcıya kendi düşüncelerini ve deneyimlerini ifade etme özgürlüğü sunarken ve bu ifadenin geçerli kavramların ötesine nasıl geçtiğini dinlerken, aynı zamanda da anlatıcının mahremiyetine duyarlı olmaya hazır olma hali.

¹ Kathryn Anderson ve Dana C. Jack, Western Washington Üniversitesi, Fairhaven College’da öğretim üyeliği yapmaktadırlar. Bu makale, şu kitabın bir bölümüdür: Sherna Berger Gluck ve Daphne Patai (Der.), *Women’s Words: The Feminist Practice of Oral History* (London: Routledge, 1991): 11-26. Makalenin Türkçe çeviri ve baskısı, Francis & Taylor Group’un izniyle yapılmıştır. Bu ortak çalışmanın kamusal tartışmaları Haziran 1985’te, Washington, Seattle’da yapılan *National Women’s Studies Association Conference*’ta (Ulusal Kadın Araştırmaları Birliği Konferansı) başladı ve Susan Armitage ve Judith Wittner’in birlikte yazdıkları makale (*Oral History Review*, 15 (Bahar 1987): 103-127) ile devam etti.

² Bkz. S. Ardener, (Der.), *Perceiving Women* (New York: John Wiley & Sons, 1975): xi-xxiii. Ayrıca bkz aynı cilt içinde E. Ardener, “Belief and Problem of Women”, 1-27 ve H. Callan, “The Premise of Dedication: Notes Towards an Ethnography of Diplomats’ Wives”, 87-104.

³ C. Heilbrun, *Writing a Woman’s Life* (New York: W.W.Norton & Company, 1988): 30-31.

⁴ “Women’s Oral History”, *Frontiers*, 2 (Yaz 1977): 110-118.

⁵ K. Anderson ve diğerleri tarafından Western Washington Üniversitesi, Kuzybatı Pasifik Araştırmaları Merkezi, Washington Kadınların Mirası Projesi (*Washington Women’s Heritage Project, Center for Pacific Northwest Studies, Western Washington University*) için yapılan görüşmeler. Devamındaki anlatıda bu koleksiyondaki iki görüşmeden alıntı yapılmıştır: 1 Temmuz 1980 tarihli Elizabeth Bailey ile yapılan görüşme; 31 Temmuz 1980 tarihli Verna Friend ile yapılan görüşme.

⁶ D. C. Jack, *Clinical Depression in Women: Cognitive Schemas of Self, Care and Relationships in a Longitudinal Study* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Harvard Üniversitesi, 1984) ve D.C. Jack, “Silencing the Self: The Power of Social Imperatives in Female Depression”, *Women and Depression: A Lifespan Perspective* içinde, der., R. Formanek ve A. Gurian (New York: Springer Publishing Co., 1987). Avukatlık

yapanlar hakkındaki araştırma için bkz. R. Jack ve D. C. Jack, *Moral Vision and Professional Decisions: The Challenging Values of Women and Men Lawyers* (New York: Cambridge University Press, 1989).

⁷ C. Gilligan, *In a Different Voice* (Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1982).

⁸ T. Reik, *Listening with the Third Ear* (New York: Farrar Straus Giroux, 1948).

⁹ C. Heilbrun ve C. Stimpson, "Theories of Feminist Criticism: A Dialogue", *Feminist Literary Criticism* içinde, der. J. Donovan, (Lexington, Ky.: The University Press of Kentucky, 1975): 61-73.

¹⁰ K. Horney, *Feminine Psychology*, (New York: W.W. Norton & Company, 1967): 56.

¹¹ Jack, "Clinical Depression in Women", s.177.

¹² Gilligan, *In a Different Voice*. Ayrıca bkz. C. Gilligan, J. Taylot ve J. Ward (Der.), *Mapping the Moral Domain* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989).

¹³ Bkz. A. Russell Hochschild, "Emotion Work, Feeling Rule and Social Structure", *American Journal of Sociology*, 85 (Kasım 1979): 551-575.

¹⁴ Seyirci olgusu M. Westkott tarafından tarif edildi. M. Westkott, *The Feminist Legacy of Karen Horney* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1986).

¹⁵ Miller, J. Baker, *Toward a New Psychology of Women* (Boston: Beacon Press, 1976). Miller bu kitapta şöyle yazar: "... Yalnızca hâkim kültür tarafından verilen koşullar içinde düşünebildiğimizde ve o kültür bizim kendimize ait deneyimlerimize dikkat etmemekle kalmayıp, deneyimlerimizi özel olarak reddettiğinde ve değersizleştirdiğinde, elimizde hayatlarımızı kavramsallaştırmamızı sağlayacak hiçbir şey kalmaz. Bu koşullar altında, genellikle bir kadın, kendisinin kesinlikle yanlış olduğunu söyleyen küresel ve tanımlanmamış bir algıyla baş başa kalır" (s. 57).

¹⁶ Amerikan Psikoloji Derneği (*The American Psychological Association, APA*) araştırma öznelerine yaklaşım hakkında etik standartlar benimsedi. Bu standartlar, araştırmacının müdahaleciliği ile ilgili konular hakkında derinlemesine düşünmek için bazı genel ilkeler sağlıyor. APA Etik Prensipler'in bir kopyası *APA Ethics* ofisinden (APA Ethics, 1200 17th Street NW, Washington, DC 20036) edinilebilir.